

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК РЕСУРСНИЙ РЕЗЕРВ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

INDEPENDENT WORK AS A RESOURCE RESERVE FOR THE QUALITY OF TRAINING FUTURE TEACHERS FOR CREATIVE PROFESSIONAL ACTIVITIES

У статті розглядаються ресурсні резерви самостійної роботи в підвищенні якості професійної підготовки майбутніх педагогів до продуктивної педагогічної праці. Самостійна робота розглядається як важливий компонент системи університетської освіти, як сукупність ресурсних можливостей самостійної пізнавальної діяльності у розвитку особистості, здатної до самопізнання, самоорганізації, самоконтролю й самореалізації у професійній сфері, як резерв оптимізації педагогічної освітньої системи, що обумовлює гармонізацію розумових здібностей і емоцій зі містом навчальної інформації, опори на суб'єктивний досвід здобувачів вищої педагогічної освіти, включення їх в активну пізнавальну діяльність з використанням різноманітних технологій, як необхідна база підвищення якості вищої освіти. Увага акцентується на конкретизації сутності, задач, змісту самостійної роботи і її ресурсах в освітній парадигмі, яка об'єднує в собі різні сфери особистості (інтелектуальну, вольову, емоційну, мотиваційну), досвід емоційно-ціннісного відношення до педагогічної діяльності й досвід управління власними діями і діями інших, що дозволяє раціонально використовувати в педагогічній практиці особистісні резерви в забезпеченні продуктивності професійної праці. Розкриті ресурсні можливості самостійної роботи у формуванні технологічної гнучкості, адаптивності, залучення в різні види самостійної пізнавальної діяльності, вмотивованості та відповідальності у виконанні навчальних функцій (емоційності, вольових зусиль, креативності й рефлексивності), які є резервом особистісного потенціалу в забезпеченні продуктивності виконання навчальних завдань, виявлені педагогічні умови, які позитивно впливають на якість самостійної роботи. Конкретизовані можливості самостійної роботи як важливого фактору розвитку педагогічного професіоналізму майбутніх педагогів, обґрунтовані можливості задачної технології як стимулу особистісних смислів і потреб, розвитку творчого потенціалу, здійснення перетворення навчальної інформації в практичні дії майбутніх педагогів, активізації набуття досвіду самостійної пізнавальної діяльності, процесів осмислення і їх рефлексивної позиції.

Ключові слова: самостійна робота, ресурсні можливості самостійної роботи,

задачна технологія самостійної діяльності, педагогічні умови.

The article considers the resource reserves of independent work in improving the quality of professional training of future teachers for productive pedagogical work. Independent work is considered as an important component of the university education system, as a set of resource opportunities for independent cognitive activity in the development of a person capable of self-knowledge, self-organization, self-control and self-realization in the professional sphere, as a reserve for optimizing the pedagogical educational system, which causes the harmonization of mental abilities and emotions with the city of educational information, resistance to the subject experience of students, including them in active cognitive activity using various technologies, as a necessary basis for improving the quality of Higher Education.

Attention is focused on the concretization of the essence, tasks, content of independent work and its resources in the educational paradigm, which combines various areas of personality (intellectual, volitional, emotional, motivational) experience of emotional-value attitude to pedagogical activity and experience in managing one's own actions and the actions of others, which allows rational use in pedagogical practice of personal reserves in ensuring the productivity of professional work. The resource possibilities of independent work in the formation of technological flexibility, adaptability, involvement in various types of independent cognitive activity, motivation and responsibility in the performance of educational functions, emotionality, volitional efforts, creativity and reflexivity), which are the reserve of personal potential in ensuring the productivity of educational tasks, are revealed; pedagogical conditions that positively affect the quality of independent work are identified. The possibilities of independent work as an important factor in the development of pedagogical professionalism of future teachers are specified; the possibilities of task technology as an incentive for personal meanings and needs, the development of creative potential, the implementation of the transformation of educational information into practical actions of future teachers, the activation of the acquisition of experience of independent cognitive activity, the processes of comprehension and reflexive their position are justified.

Key words: independent work, resource opportunities for independent work, task technology of independent activity, pedagogical conditions.

УДК 378.147.88

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.25>

Балюк Л.В.,

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва Криворізького державного педагогічного університету

Брижата І.Г.,

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва Криворізького державного педагогічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміна в умовах сучасної освіти її характеру, змісту, перехід з предметного навчання на формування професійної компетентності майбутніх фахівців, актуалізація розвитку пізнавальної самостійності та креативних дій в опануванні обраної професії, обумовлюють зростання ролі самостійної роботи в умовах інформаційного суспільства,

коли пізнавальна самостійність особистості є важливим компонентом системи підготовки фахівців, резервом розвитку їх здатності до самопізнання, самоорганізації, самоконтролю й самореалізації в інформаційному соціумі.

Модернізація системі вищої освіти спрямована на зміну її мети з засвоєння й трансляції знань, умінь, навичок, виконання навчальних

програм на забезпечення умов для саморозвитку, самовдосконалення майбутніх фахівців у професійній сфері діяльності. Тенденція до автономізації самостійної діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти, коли викладач розглядає її не тільки як форму виконання студентами навчальних завдань, але і як важливий ресурс розвитку здібностей майбутніх педагогів до систематичної самоосвітньої діяльності, як важливий резерв одного з компонентів системи університетської підготовки, вимагає розробку нової стратегії організації самостійної роботи як цілеспрямованої, систематичної ланки професійної підготовки майбутніх педагогів до творчої самостійної професійної діяльності, створення освітнього середовища, де самостійна діяльність студентів реалізується не як епізодичне явище, практико-орієнтоване, тісно взаємопов'язане з освітнім процесом під грамотним педагогічним управлінням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Самостійна робота була і є предметом дослідження багатьох вчених, які признають її значну роль в становленні професійного образу фахівця і його діяльності, оскільки призвана виконувати важливі функції. Увага вчених акцентується на різних аспектах самостійної роботи і її характеристиках. Одні розглядають її як виконання роботи без участі викладача, за його завданнями (Б. Єсіпов), інші виділяють здатність осмислено ставити цілі, завдання, планувати їх досягнення й рішення (А. Петров), треті її сутність бачать у потреби пізнання нового, оволодіння засобами задоволення цієї потреби у ході самостійного рішення пізнавальної задачі й опанування інформації з різних джерел (І. Зимня). Самостійна робота розглядається як сукупність особистісних характеристик, що забезпечують професійне становлення майбутнього фахівця, як сукупність взаємообумовлених дій, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність особистості в процесі опанування обраною професією. В. Биков, В. Долинський, М. Жалдак, В. Лапінський, К. Скрипка та ін. віддають перевагу застосуванню інформаційно-технологічного ресурсу в активізації пізнавальної діяльності студентів. Н. Бухлова, І. Жорова, Ф. Левченко, Л. Назаренко та ін. акцентують увагу на розвивальному ресурсі самоосвітньої діяльності.

В умовах інформатизації і технологізації сучасної дидактичної системи та зміни характеру вищої освіти, змінюються функції, зміст, технології самостійної роботи, що обумовлює потребу в розробленні її нової стратегії в університетській освіті, виявленні її ресурсних резервів в нових умовах і вимогах суспільства до освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У результаті аналізу наукових праць, досліджень, авторами встановлено, що недостатньо уваги приділено аналізу оволодіння

студентами певними навчальними стратегіями, які вони можуть застосовувати при вирішенні навчальних завдань, а саме організація продуктивності самостійної роботи, її поетапний характер.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування ресурсних можливостей самостійної роботи в підготовці конкурентоспроможних педагогів, здатних до творчої професійної праці.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція вищої освіти України в світовій освітній простір актуалізує задачу нової стратегії самостійної роботи студентоцентрованої орієнтації, обумовленою саморегуляцією активності особистості, спрямованою на досягнення цілей, особистісно прийнятних нею, основою якої є мотиви, потреби, ціннісні установки, інтереси, як складні особистісні утворення й механізми розвитку пізнавальної самостійності майбутніх фахівців.

Самостійна робота є важливим засобом професійного становлення особистості. Тому основним напрямком стратегії самостійної роботи в системі вищої освіти є принцип студентоцентризму, якій має у своєму змісті ресурсні можливості для прояву суб'єктності, самостійності дій, стимулювання потреби в самоосвіті. Організація самостійної роботи на принципі студентоцентризму створює необхідні умови для саморозвитку, самоформування власного професійного образу, самовдосконалення здобувачів вищої освіти у сфері професійної діяльності, використання різних ресурсів самостійної діяльності для професійного становлення в умовах університету.

Організація самостійної роботи на принципах студентоцентризму забезпечує потребу особистості у самовираженні, творчості, нестандартних діях, оригінальності власних думок, використанні власного інтелектуального потенціалу для професійного зростання й розвитку її суб'єктності. Становлення здобувача вищої освіти суб'єктом діяльності найбільш ефективно в умовах самостійної роботи, яка має ресурсні можливості не тільки в опануванні програмним матеріалом, але й в організації його активної пізнавальної діяльності як фактору розвитку пізнавальної активності й самостійності – важливих характеристик суб'єктності сучасного педагога.

Самостійна робота дозволяє раціонально використовувати внутрішні резерви здобувача вищої освіти у виборі засобів діяльності, використанні суб'єктного досвіду для вирішення навчальних завдань, опанувати вміннями саморегуляції власних дій на досягнення запланованого результату. Спрямованість самостійної роботи на розвиток суб'єктності майбутнього педагога формує його педагогічну позицію, сутність якої має прояв у спілкуванні, обміні поглядами, досвідом самостійної пізнавальної діяльності в процесі взаємодії, співпраці й співтворчості в системі «викладач – здобувач».

Самостійна робота виконує освітню функцію, стимулює виконання здобувачами вищої педагогічної освіти навчальної програми, перетворення предметного знання в уміння і навички, професійні цінності й опанування досвіду вирішення професійних проблем. Ця функція слугує базою реалізації розвивальної функції, яка активізує інтелектуальні здібності, емоційно-вольову сферу, збагачує досвід науково-дослідницької й пошуково-творчої діяльності. Не менш значуща функція самостійної роботи виражається у формуванні професійних поглядів, установок, мотивів і потреб, які спрямовані на виховання у майбутніх педагогів почуття обов'язку, відповідальності, ініціативи, установки на досягнення цілей професійного самовдосконалення.

Самостійна робота є сукупністю пізнавальних дій майбутніх педагогів, стимулюючих до опанування навчальною програмою обраної спеціальності та набуття досвіду навчальної діяльності, засобами реалізації якої є: зміст навчання, освітні технології, форми організації освітнього процесу, методи. В самостійній роботі активні освітні дії протиставляються пасивним. Р. Хардин і Дж. Кросбі передбачають, що в самостійній роботі студент більше діє для засвоєння знань, що дає викладач для того, щоб передати студенту ці знання [5, с. 335]. Дж. Гіббс стверджує, що пізнавальна самостійна діяльність створює умови для досягнення компетенції, прийняття основних рішень, сам студент вирішує, «що вивчати, як і коли це вивчати, з якими результатами, на основі чого оцінювати результати» [6, с. 14]. Найважливішим напрямком в стратегії самостійної роботи є використання ресурсів для «пробудження» інтелектуальних можливостей та здібностей її учасників до творчості, здатності генерувати нові ідеї, бажання використовувати креативні дії для вирішення навчальних проблем. Самостійна робота має необхідні ресурси для зміни позиції здобувачів вищої педагогічної освіти в професійній підготовці, її активізації й переносі акценту з діяльності викладача на активну пізнавальну діяльність майбутніх педагогів.

Неабияким напрямком стратегії самостійної роботи є підготовка здобувачів вищої педагогічної освіти до самостійної діяльності в умовах цифровізації, інформатизації й технологізації суспільства, що передбачає використання технологічного ресурсу самостійної роботи [4]. Реалізація цього напрямку потребує введення цифрових ресурсів для переходу діяльності з реального у віртуальний світ через використання цифрових технологій для досягнення навчальних цілей, що здобувається включенням у зміст самостійної роботи особистісних блогів навчальних дисциплін, навчальних платформ, які об'єднують зміст завдань для самостійної роботи і необхідний інструментарій

для їх продуктивного виконання (Moodle, Century Tech, Class Dojo). Сюди ж відносять електронні додатки з використанням електронних посібників, методичних рекомендацій, словників, тренажерів, відео– і аудіо– зв'язків (Hangouts Meet, Teams, Skype, Zoom). Самостійна робота, яка має цифрові ресурси (електронно-цифрові пристрої, засоби і системи встановлення електронно-комунікаційної взаємодії у ході виконання завдань), позитивно впливає на якість освіти.

Продуктивність самостійної роботи залежить від раціонального використання мультимедіа, до яких відносять: інформаційно-навчальні посібники, де навчальний матеріал представлений як система опорних образів; засоби пізнання, які стимулюють активну самостійну пізнавальну діяльність; інструменти пізнавальної діяльності, що забезпечують взаємодію з інформаційним середовищем; засоби інтенсифікації самостійної роботи шляхом адекватності мультимедіа механізму сприйняття здобувачем-педагогом інформації; засоби контролю результатів самостійної роботи; засоби мотивації самостійної пізнавальної діяльності.

Інформаційний ресурс самостійної роботи спрямовано на прояв вільного вибору завдань, розвитку морально-інтелектуальних властивостей і якостей, опанування алгоритмом прийняття рішень, розуміння цінності інформації з різних її джерел для професійного становлення в обраній професійній сфері.

Самостійна робота стимулює потребу майбутніх педагогів у систематичній самоосвіті, розвитку здатності самостійно формулювати цілі й завдання власної професійної діяльності, виконанні різних дій по досягненню запланованих результатів. Як показало опитування студентів – 65% з них не відносять онлайн-лекцію до активних форм навчання, 48% відмітили низьку пізнавальну активність у ході неї при опануванні предметними знаннями. Це дає можливість стверджувати, що більш ефективні ресурси має раціонально організована самостійна робота з різними джерелами інформації, різноманітними способами її збору, перероблення, використання для виконання навчальних завдань. Однак, ефективність цього процесу залежить від опанування здобувачем-педагогом різними засобами програмного забезпечення. При цьому важливе використання задачної форми використання програмних продуктів. Задачний підхід до організації самостійної роботи обумовлює використання технологій, які реалізуються поетапно в самостійній пізнавальній діяльності її учасників. При цьому неможливо не погодитися з твердженням Є. Долинського про те, що якість роботи залежить не тільки від того, які і скільки ІКТ-засобів використовуються у освітньому процесі, а й від того, наскільки досконало ними володіють здобувачі, наскільки вони активно ними застосовуються [1, с. 66].

Інформаційно-електронний ресурс самостійної роботи впливає на формування навичок використання освітніх інтернет ресурсів у практичній діяльності, опанування засобів сучасних інформаційних технологій, умінь працювати з програмним забезпеченням, поєднання теоретичних знань з використанням їх для вирішення практичних завдань.

Стратегія використання ресурсних можливостей самостійної роботи спрямована на більш раціональне використання її методичного ресурсу. Методичний ресурс самостійної роботи за допомогою методичних рекомендацій забезпечує продуктивність самостійної пізнавальної діяльності її учасників. Він допомагає: виробити індивідуальний стиль роботи; опанувати навички самостійної роботи з джерелами інформації, аналізувати власні досягнення і труднощі, підвищувати рівень компетентності й досвід самостійної пізнавальної діяльності. Науково-методичний ресурс самостійної роботи представляє «сукупність форм і методів, що сприяють підвищенню фахової підготовки вчителя. Зокрема, це створення умов для формування творчої особистості педагога і підтримки професійної форми його діяльності» [3, с.156]. Продуктивність його залежить від того, наскільки здобувач підготовлений для вибору освітнього маршруту, осмисленого вибору навчального матеріалу, опанував методами самостійної роботи, має здатність ставити питання, відповідати на них самостійно, має власний погляд на досліджувану інформацію, її критичну оцінку. При цьому необхідно акцентувати увагу здобувачів-педагогів на опануванні різними освітніми технологіями, серед яких важливе значення має задачна технологія.

Використання задачної технології в ході самостійної роботи активізує пізнавальну діяльність здобувачів, їх мотивацію й потребу в оновленні власного інтелектуального багажу, розвиває здібність ставити й вирішувати навчально-професійні завдання, креативно діяти, досягати продуктивних результатів. У ході самостійної роботи, організованої на принципах задачного підходу, здобувачі-педагоги виконують різні дії (загальні, специфічні навчальні, специфічні професійні), що дозволяє перетворити інформацію в професійні знання, інструмент практичних дій.

Продуктивність самостійної роботи обумовлюється виконанням вимог до її організації в системі університетської освіти. До них відносять різні види:

- технологічні (форми використання інформації, структурування її для читання з екрану комп'ютера; конкретність, оптимальність заповнення слайдів, виділення головного, графічне відображення тексту, рисунків, схем, таблиць, використання анімацій, ілюстрацій);

- організаційні (вибір раціональних способів виконання завдань, підбір необхідних джерел для

знаходження інформації, технічних засобів її сполучення);

- методичні (набір методичних рекомендацій по конкретній темі, розділу програмного матеріалу, завдань, побудованих на задачній основі, взаємозв'язку понятійних, образних, і діяльнісних компонентів мислення; набір різноманітних контрольних тренінгових дій).

Ці вимоги до самостійної роботи спрямовані на реалізацію принципів студентоцентризму, обліку рівня підготовленості її учасників до неї, позитивної мотивації і бажання активно діяти в самоосвітньої сфері. На думку І. Жорнової, Т. Кузьмич, Ф. Левченко, Л. Назаренко, самоосвітню діяльність важливо спрямовувати на ознайомлення з новітніми дослідженнями у галузі педагогіки та психології, пошук нових напрямків у методиці та організації освітнього процесу, розгляд педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі [2, с. 3]. При організації самостійної роботи важливо виходити з того, що особистість є суб'єктом активної діяльності, яка формується, розвивається й удосконалюється під впливом різних засобів, що активізують зусилля здобувачів вищої педагогічної освіти на досягнення позитивного результату. Участь у різних видах самостійної діяльності змінюють саму особистість та її діяльність. Практичну значущість у підготовці майбутніх педагогів до самостійної роботи мають різні форми роботи: групові й індивідуальні консультації, віртуальні конференції, конкурси, акції, майстер-класи, тренінги, обговорення в чаті, фестиваль проєктів, створення сайтів, презентацій, тощо. Ці форми роботи мають бути спрямовані на саморозвиток здобувачів-педагогів: самопізнання себе з професійної точки зору, постійне самовизначення, розвиток професійних навичок, самопроєктування, створення нової стратегії професійного зростання [2, с. 15].

Продуктивність самостійної роботи залежить від цілеспрямованої підготовки здобувачів до неї, де об'єднані мета, завдання, опанування освітніх технологій, використання засобів, що забезпечують розвиток пізнавальної самостійності й набуття досвіду самостійної пізнавальної діяльності. Ця підготовка має поетапний характер і об'єднується у структурні етапи:

- а) мотиваційний (стимулювання самостійного пошуку шляхів вирішення поставлених завдань, позитивного відношення та інтересу до самостійної роботи);

- б) вибір оптимальних засобів виконання завдань, використання раніше здобутих знань для досягнення запланованого результату;

- в) планування і виконання плану;

- г) вольовий етап (автономність в діях і судженнях здобувачів-педагогів, моделювання ситуацій самоконтролю й самооцінки, регуляція власних дій);

д) творчий етап (використання знань, умінь, навичок у нестандартних ситуаціях, пошук виходу з проблемних питань, бажання креативно діяти, мислити, знаходити нове, оригінальне вирішення навчальної проблеми).

Практичне значення для набуття досвіду самостійної роботи має задача технологія, що передбачає поетапну діяльність здобувачів-педагогів по формуванню готовності до самостійної освітньої діяльності. На першому етапі – постановка й прийняття навчальних завдань, осмислення навчально-професійних задач і використання програмного продукту для їх виконання. Другий етап – пошук засобів виконання завдань, розуміння ефективності обраних засобів і способів їх виконання, їх адекватності запланованій меті й завданням, що обумовлює пошук найбільш раціональних засобів. На етапі конструювання й проектування рішення завдань окреслюється порядок дій, алгоритмів, програмних компонентів, їх специфіки й методів, аналіз обраних варіантів виконання завдань. На етапі реалізації замислу самостійної роботи виконується система самостійних дій, виявлення труднощів, помилок, шляхів їх виправлення по досягненню позитивного результату. На кінцево-рефлексивному етапі проводиться аналіз, оцінка, осмислення досягнутих результатів, визначення перспективи подальшого самовдосконалення.

Ця технологія стимулює позитивну мотивацію й потребу здобувачів вищої педагогічної освіти в самостійній пізнавальній діяльності, розвиває здібності ставити й вирішувати навчально-професійні завдання, креативно діяти, знаходити найбільш продуктивні рішення.

Ефективність самостійної роботи залежить від умов, у яких вона реалізується. Серед цих умов слід відмітити: забезпечення інформаційного простору й психологічного комфорту; цілеспрямованість на кінцевий результат у професійному становленні; опір на творчу активність та пізнавальну самостійність здобувачів; раціональне використання ресурсів самостійної роботи; систематичний самомоніторинг і самооцінка досягнень у професійному становленні майбутніх педагогів.

Висновки. Здійснення дослідження дає підстави для висновків про те, що самостійна робота є рушійною силою професійного становлення здобувачів-педагогів, відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти, слугує важливим ресурсом самовдосконалення й формування творчої особистості. Самостійна робота, як важливий резерв підвищення якості підготовки сучасних педагогічних

кадрів при раціональному використанні її ресурсів (інформаційного, технічного, особистісного, методичного), обумовлює продуктивність вирішення задач:

а) збагачувати інтелектуальний потенціал майбутнього педагога;

б) формувати емоційно-ціннісне відношення до навчальної праці і самоосвіти;

в) активізувати суб'єктну позицію в пізнавальній діяльності;

г) опановувати вміння самоорганізації й саморегуляції пізнавальної діяльності;

д) вдосконалювати здатність до самостійного пошуку необхідної інформації з різних джерел, перетворювати її в професійні цінності, інструмент практичних дій, формувати на їх основі системи професійних поглядів, принципів діяльності, набувати досвід для активної діяльності в умовах інформатизації й технологізації освіти.

Самостійна робота призвана сформувати у майбутніх педагогів установку на творчий підхід до виконання професійних функцій, на використання й створення інновацій і нововведень з метою вдосконалення освітнього простору, бачення нових перспектив, резервів, що позитивно впливають на якість освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Долинський Є.В. Електронні освітні ресурси для професійної підготовки майбутніх перекладачів в інформаційно-освітньому середовищі університету. *Педагогічний альманах*. Збірник наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 49. С. 64-72.
2. Жорова І., Кузьмич Т., Назаренко Л. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. Херсон: РПО, 2012. 80 с.
3. Левченко Ф.Г. Методичний супровід самоосвітньої підготовки педагога до формування ключових компетентностей учнів у закладах загальної середньої освіти. *Педагогічний альманах*. Збірник наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 49. С. 153-159.
4. СМУ про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки (Проект). Дата оновлення 2017. URL: <https://oblrada-pl.gov.ua/ses/next/20-3157.pdf>
5. Harden, R.M., J. Gosby. The good teacher is more than a lecturer-the twelve roles of the teacher. *Medical Teacher*. 2000. № 22(4)
6. Gibbs, G. Assessing Student Centered Courses. *AMEE Guide*. 1995. № 20.